

LITTERATUR

VÅRT GRÄNSFOLK HINSIDES ATLANTEN

Albin Widén: Svenskar som erövrat Amerika. Stockholm, Nordisk Rotogravyr, 1937. Pris häft. kr. 9: 50; bunden kr. 16: —.

Denna bok handlar om vårt talrika gränsfolk i det stora riket på andra sidan Atlanten. Den handlar också om det Nya Sverige, som för snart tre hundra år sedan grundlades vid Delawarefloden. Detta ger boken en speciell aktualitet. En stor uppmärksamhet kommer ju under de närmaste tio, femton månaderna att ägnas åt det blånads-höljda minnet av detta svenska kraftuppbåd och äventyr. Under festligheterna skola vålnader manas fram från vår stormaktstid. Och vi ha rätt att begå detta minne med en djup känsla av stolthet där-över, att svenskar och i all synnerhet svenskars ättlingar deltagit i uppbyggandet av det väldiga transatlantiska riket. Men inom kort ha vi anledning att fira hundraårsminnet av en annan svensk flytt-ningsrörelses upprinnelse. Det är den individuella emigrationens. Svenskar i smärre och större hopar började draga över havs- och landvidder till den amerikanska mellanvästern. En oerhört betydelsefull händelseserie från vår ringhetstid inleddes. Den lilla Frimansgruppen från Skaratrakten stretade sig 1838 bort till Salem i Wisconsin. I Pine Lake inom samma stat redde sig tre år efteråt Gustav Unonius och hans sällskap sina hem, och upprättade ett *settlement*. År 1845 kom Peter Cassel från Kisa med följe till Jefferson county i Iowa. Året därpå begynte Erk-Janssonernas utvandring förnämligast från Hälsingland och Gästrikland. Denna utflyttning omfattade ju allt som allt tretton hundra personer — sekterister och andra. Många dogo under färderna. Åtskilliga stannade i östern. Men flertalet styrde kosan till Henry county, Illinois, varest den kommunistiska kolonien Bishop Hill grundades. Det svenska folkelementet i Illinois vart genom den invandringen och dess tillsugningar kvantitativt ganska betydande, kvalitativt åtskilligt bemärkt. Och så dugade det med andra utvandrade svenska familjer och sällskap. I stor utsträckning slog sig dessa pionjärflockor av våra immigranter ner i trakter, som fortfarande utgjorde eller nyss utgjort *the frontier* — den materiella och andliga odlingens gränsbygd. I detta sammanhang ha vi ej tillfälle att befatta oss med *frontier*-begreppet, såsom det präglats och utvecklats av den frejdade amerikanske historikern F. J. Turner. Allt längre från östern mot västern försköt sig gränsbygden. Och nu blandade sig svenskar med dessa svällande klungor. *Frontier*-människorna voro behärskade av självhänsyn och egenintresse. I väsentlig mån voro de befriade från både sedemakts och statsmakts tvång. De levde ett kargt liv, rikt på rosiga förhoppningar. Det var en tillvaro av ömsesidig tävlan, men också av ömse-

Litteratur

sidig hjälp. Det var ett tillstånd av jämlikhet. Individualism och demokrati voro med varandra förmälda. Och de genomsjödös av de religiösa väckelserna. Jorden var fri. Detta faktum förklarar sammanskokningen härute. Frälsningen var också fri. Detta förklarar delvis skockarnes beteende. Skilda kyrkosamfund växte. Ett vart ansåg sig ofta ha monopol på den rätta läran. Det blev konkurrens om de odödliga själarne och deras förgängliga omhölje. Kivet gnisslade. Partiskheten surnade och jäste. Svärmeriet flammade. Övertron grönskade och svällde. Men mitt i allt detta förädlades, stadgades de primitiva samhällenas liv och väsen. *The Middle West* inbjuder med *homestead*-lagen svenskarne såväl som andra europeiska folkskaror.

Vi skynda oss fram till 1860-talets slut. Missväxterna gjorde hungern, svälten till gäst i tusen sinom tusen hem i Sverige. I Amerika blommade allt yppigare det ekonomiska livet i den säregna dager, som alstrats av den nya politiska situationen efter slavkrigets slut och nordstaternas seger. Nu nådde vår utvandring rent av oanade siffror. Under tidsföljden 1868—1873 strömmade ungefär ett hundra tusen svenskar bort till U. S. A. Sverige i Amerika grundlades. Emigrationen vart ett handlingsprogram för vår nation. Och den nu omtalade flyttningen hade sannolikt en avgörande betydelse för hundratusentalens bortvällande under århundradets sista decennier. Hart när oändligt är tåget, som genom lustrerna ringlar sig från svenska bygder till Göteborg och vidare västerut. Skiftande äro vår nations egenskaper och kynnesarter: i detta tåg framträda de med höga färger och matta kulörer. Det är olust och äventyrlust, trilska och trosfriskhet. Det är andlig surögdhet, men likaledes både andligt och lekamligt klarblå blick. Det är den kvävande missbelåtenheten med en fågel i handen och den livande glädjen över tio fåglar i skogen. Tåget betecknar ett av de mäktigaste dragen i det svenska samhällslivet sedan hundra år tillbaka — folkvandringen. Och detta drag löper bredvid, förenar sig med ett annat — folkväckelsen.

Vårt gränsfolk därborta stiger fram, präglas, mognar, bleknar, försvinner i nya generationer med annan nationell färg och halt.

U. S. A. är fortfarande gränsfolkens land. Om man, såsom jag själv ansett lämpligast, till rent utländska befolkningen inom republiken hänför utlandsborna och sådana, vilkas båda föräldrar äro invandrade, så kom man 1930 upp till något mer än trettio miljoner själar. Räknar men med barnen av blandade föräldrar (fadern invandrad, modern dotter till infödd, eller vice versa), så blir nämnda års siffra åtta, nio miljoner högre. Mer än en tredjedel av hela republikens vita befolkning skulle enligt denna klassificering, som följes av den amerikanska officiella statistiken, vara utländsk eller åtminstone icke helt inhemsk. I denna tredjedel ingår den svenska kontingenten — enligt angivna vida begreppsgräns — med närmare sextonhundra tusen.

Vi tala i första rummet om de utvandrade såsom vårt gränsfolk. Och som hastigast snudda vi vid företeelser, som falla inom området för främlingskapets sociologi. Emigranterna ha försvunnit från vårt

svenska territorialsamhälle och i allmänhet talat från den svenska statsliga organisationens sfär. De äro främlingar gent emot hemlandet. Alltifrån den stund de ryckte upp och foro i väg, blevo de ett stycke främlingar gent emot de primära och sekundära grupper de tillhörde — till de förra räkna vi familj, lekkrets, grannskap, skola. De sociala förbindelser, som förut konstituerat deras personlighet, klipptes i viss mån av. I det nya landet blevo de medlemmar av skilda — likaledes primära och sekundära — grupper, anpassade sig efter den social-kulturella situation, som här rådde och utvecklade sig. Gent emot hemlandet får ofta — och fick nog oftare förr — detta främlingskap en dubbelsidig karaktär. Det blir både frånstötande och tilldragande. Svenskarnes skiftande, till och med skarpt motsatta hållningar gent emot svensk-amerikanerna under årtiondenas lopp förklaras av detta förhållande. I den mån våra utvandrare ha flockat sig samman med folk av sin egen nationalitet, har deras artmedvetande som svenskar vidmakthållits. Det har också gått över till barnen, enkannerligen om båda föräldrarna varit födda i det gamla landet. För dem har Sverige ofta blivit ett både geografiskt och kulturellt avlägset land, än frånstötande, än tilldragande. Det har icke sällan väckt både ovilja och välvilja hos precis samma individer. Till vårt gränsfolk därute böra följaktligen hänföras även amerikaborna med ett mer eller mindre personlighetspräglade svenskt härkomstmedvetande. Om med denna definition den svensk-amerikanska kontingenten blir större eller mindre än nyss anförda siffra, må lämnas därhän. Våra ekonomiska, kulturella och allmänt nationella intressen förbjuda oss emellertid att lämna samma kontingent ur sikte. Det torde vara mig tillåtet att upprepa vad jag för många år sedan uttalade i denna tidskrift (»Svensk-amerikanerna och Sverige», 1913): »För oss svenskar bör det vara en samfällid angelägenhet att skapa och upprätthålla nationella förbindelser med de utvandrade, deras barn och barnbarn. Inga klassgränser, inga partilinjer, inga olika tolkningar av patriotismens innebörd äro ägnade att förrycka vårt intresse i den riktningen.»

Fil. lic. Albin Widéns bok, praktfullt illustrerad och ändå inte alltför dyr, har stora förutsättningar att sprida kunskap om vårt gränsfolk i onkel Sams land. Författaren låter oss se våra fjärrboende fränder i en belysning, som om de levde och rörde sig i vårt närmaste grannskap. Det är just en av hans stora förtjänster, att han förmått göra det avlägsna till det närbelägna. Widén är skönlitterär, som sådan har han nyligen blivit utmärkt genom prisbelöning; han är en lysande journalist; han är vetenskapsidkare — etnograf och religionshistoriker med intressefönster vettande mot sociologien. Han har ypperliga färdigheter att skriva en bok som denna. Och därför har resultatet blivit så förträffligt, som det är. Författaren har dock haft bråttom. Hafs och slarv i stil och data ha blivit följd. Minnesota-guvernören J. A. Johnson omtalas sålunda (sid. 160) som svenskfödd; några rader nedanför meddelas, att hade han levat till 1912, så skulle han ha blivit demokraternas presidentkandidat. Men en svenskfödd

person kan aldrig bli president i U. S. A.; J. A. Johnson hade först sett dagens ljus inom den stora republiken; och följaktligen hade demokraterna kunnat fylka sig kring honom i thy syfte. — Emellertid har just brådskan pressat vår författare att ta personligheter och situationer i stora svep och framställa dem snabbt, vårdslöst, men med ett aldrig slappnande sinne för de drag, som göra sig. Den litterära utsirningen har stundom fått ge vika för vardagsspråkets enkla form. Det är resenären, som berättar. Men det är en lärd resenär, en etnografisk forskare, som lätt och behändigt, när så passar, strör ut spånor från facklärdomens verkstad.

Ett förblivande, mäktigt intryck av denna värdefulla bok är, att det svenska artmedvetandet sitter djupt bland våra utvandrade landsmän och deras barn. De träffas i storstäder, varest miljonerna av olika nationell och raslig börd och härstamning redan ha sammanfogats till världshistoriens mest uniforma människoblock. Vi möta dem i de smärre städerna — t. ex. i Illinois; här ha nybyggarelivets mönster sopats undan; här har en ny kultursituation inträtt; metropolen tvingar sig på. Vi råka dem ute på landsbygden, som bil, bio, radio hålla på att göra till stadsbygd. Överallt veta Sveriges barn och ättlingar, varifrån de ha kommit, varifrån de stamma. De ha sitt sinnesarv, i viss omfattning likaledes sitt sedesarv och sitt språkärv. De äro alltfört *marginal men* (uttrycket har präglats av professor Rob. E. Park). Detta andliga och nationella gränsläge är dem än till hinder, än till eggelse. Widén ger oss emellertid en ny erinran om den oerhörda makt ett gammalt lands institutioner äga. Vi förstå, vilken utomordentlig betydelse nationalandan, nationalmedvetandet har. Men vilka krafter och redskap ha förnämligast varit verksamma för bevarande av sedernas, sinnets, språkets svenskhet? Den stora betingelsen har naturligtvis varit det lantliga såväl som det stadsliga *settlements-* eller sårbygdelivet med alla dess ekologiska karaktéristika. Och till *settlements-*livet sluta sig som integrerande delar kyrkorna, tidningarna, föreningarna. Vilken roll spelade icke halvlärde augustanapräster och obildade missionspredikanter, när de ansträngde sig till det yttersta för att tala den vackraste svenska och förkunna det renaste Guds ord! Vad förmådde inte de i regel dåligt avlönade män, som sutto — understundom i skumma kyffen — och skrevo ihop de svensk-språkiga tidningarna! Ibland voro de skicklige karlar med solida intellektuella och moraliska egenskaper; emellanåt voro de klåpare, de där ville det bästa, men lyckades sämre; då och då voro de rikt begåvade herrar, alltför spirituösa för att kunna hålla sig uppe i det gamla landet, men tillräckligt spirituella för att kunna åstadkomma små mästerverk i det nya. Denna press gjorde goda amerikaner av svenskarne. Samtidigt höll den Sverige vid levande liv kvar på farmen, i shopet, i de tusen hemmen av ytterst skiftande typer. Bellmans- och Runebergssångerna, folk- och skilningsvisorna, polkorna och valsorna, uddelekarne och andra förströelser i föreningssalarna svepte oupphörligen kring skarorna en hemlandsatmosfär, som inte dunstade helt bort i dagens id, veckans möda,

årets besvärligheter. Hemifrån kommo mer eller mindre ofta brev till de utfarna legionerna. Från varje rad kunde falla dagg, som friskade upp och gav ny grönska åt det torkande, bleknande svensk-sinnet. Besöken i fäderneslandet ha naturligtvis verkat som den nationella förnyelsens bad. Men under allt detta gåvo Sverige och dess kulturs representanter de bortflyttade föga stöd i de outtröttliga konserveringssträvandena. Högfärdiga axelryckningar och spegriniga grimaser voro inte sällan vad som bestods.

Med vilken hastighet försvinner vårt gränsfolk därborta som sådant? Hur fort, hur långsamt tystnar det svenska språket? Plånas på samma gång de svenska sedvänjorna ut; dö de svenska traditionerna? Vad betyder det svenska härstamningsmedvetandet hos skilda social- och kulturkretsar? Hur förnimma de helt amerikaniserade grupperna av svensk härkomst sitt förvantskap med fädernas land; hur bete de sig mot Sverige och dess folk? På sätt och vis skola även de spörsmålen besvaras i den enquête, som licentiat Widén gått i författning om. Mot själva mängden av hans frågor och mot deras innehåll kunna naturligtvis anmärkningar göras. Faran för ett alltför diffust och okontrollerbart svars-material är obestridig. Företagets lofvärda karaktär häves ingalunda därmed. Men enquêten måste kompletteras. Enkannerligen äro starkt lokalt begränsade, intensivt organiserade typstudier nödvändiga.

E. H. Thörnberg.